

TÜRK İDARE HUKUKUNDA ESTOPPEL KURAMININ UYGULANABİLİRLİĞİ

*The Practicability of the Estoppel Hypothesis in the Turkish
Administrative Law*

Dr. Öğr. Üyesi Selman Sacit BOZ*

Geliş Tarihi: 21.09.2017

Kabul Tarihi: 26.01.2018

ÖZET

Kazanılmış hak, müesses durum, fiili memur ve haklı beklenti kavramlarının kesişim kümesi olan estoppel kuramı, idarenin davranışları sonucunda ortaya çıkan ve idarenin önceki davranışlarına aykırı bir tasarrufta bulunmasını yasaklayan bir ilkedir. Bir kamu idaresinin davranışına güvenen bireyin bulunduğu konumu değiştirmesi veya konumunu değiştirecek iken idarenin beyanı doğrultusunda aynı konumunu korumayı sürdürmesi sonucunda ortaya çıkan zararın tazmini estoppel ile sağlanır.

Estoppelin Türk idare hukukunda tatbiki şu gerekçelerle gereksizdir:

i. Estoppel ile beklenen hukuki koruma diğer yerleşmiş ilkelerle sağlanmaktadır.

ii. Estoppel kamu yararı kavramını işlevsiz hale getirir.

iii. Estoppel özel hukuk kaidelerinin kamu hukukuna girmesine sebep olur.

iv. Estoppelin idare hukukunda kabulü, idarenin takdir yetkisini kaldırarak yetki aşımı yapılmasına sebebiyet verebilir.

v. Estoppelin kamu hukukunda tatbiki, haklı beklentinin korunması ilkesinin gerektiği gibi özümsememesine sebep olur.

vi. Estoppelin yargı ayrılığı sisteminin uygulandığı Türk hukuk sisteminde sağlıklı uygulaması sağlanamaz.

Anahtar Kelimeler: Estoppel, kazanılmış haklar, müesses durum, haklı beklenti, hukuk devleti, idare hukuku.

ABSTRACT

The estoppel hypothesis which is the intersection set of the terms acquired rights, established situation, officer de facto and legitimate expectation, is a principle which results from the behavior of the administration and which forbids administrative disposals contrary to its past behavior. The compensation of the damages to a person, who having good faith in the behavior of the administration has changed his position, or while wanting to change his position has kept in his actual position due to a statement of the administration, is achieved by the estoppel.

The application of the estoppel in the Turkish administrative law is unnecessary because of the following reasons:

i. The expected legal protection by the estoppel is already achieved through other principles.

ii. The estoppel makes the concept of public interest dysfunctional.

iii. The estoppel causes the principles of private law entering the public law.

iv. The acceptance of the estoppel in the administrative law can abolish the discretionary power of the administration and lead to ultra vires decisions.

v. The application of the estoppel in the public law could lead to the inadequate internalization of the principle of protection of legitimate expectation.

vi. It is not possible to provide the sound application of estoppel in the Turkish legal system where a separation of jurisdiction is applied.

Keywords: Estoppel, acquired rights, established situation, legitimate expectation, rule of law, administrative law.

GİRİŞ

Dürüstlük, özel hukuk ilişkileri başta olmak üzere kamu hukukunda da uygulanan bir ilkedir. Bireyler arası hukuki ilişkilerde tarafların dürüstlük ilkesine riayet etmesi bekleniyorsa pekâlâ idareden de dürüst davranması beklenmelidir. Bu açıdan irade açıklamasında bulunan ya da bazı davranışlarıyla bireyleri belirli yönde karar alacağına inandıran kamu görevlilerin bu davranışlarından kaynaklanan zararların, hukuk devleti ilkesince tazmini gereklidir.

İdarenin önceki bir davranışına güvenerek bireyin bulunduğu konumu değiştirmesi veya konumunu değiştirecek iken idarenin davranışı sonucunda aynı konumunu korumayı sürdürmesi sonucunda ortaya çıkan zararın idare tarafından karşılanmaması dürüstlük ilkesine aykırıdır. İdarenin bu türden davranışları sonucunda zarara uğrayan, Devlete olan güveni yıkılan bireylerin haklarını elde edebilmesi hukuk tarihi boyunca üç farklı yaklaşım temelinde gerçekleşmiştir¹:

- i. Bazılarına göre geride kalan ilk yaklaşıma göre; İdare, bireylerde olduğu gibi, “estoppel” ilkesi gereğince sorumlu tutulur. Bu ilkeye göre; eğer bir kişi açık ve belirsizliğe mahal vermeyen bir vaatte bulunur ve vaatte bulunulan diğer kişi de bu vaade güvenerek bir eylemde bulunursa; vaatte bulunan kişinin vaatlerini yerine getirmemesine müsaade etmek adaletsizlik olacağından diğer kişinin vaatleriyle uyuşmayan eylemlerde bulunması hukuka aykırı olur.
- ii. İkinci yaklaşıma göre; İdarenin tasarrufları neticesinde, sonraki eylemler üzerinde haklı beklenti oluşabilir ve idarenin bu beklentiyi boşa çıkarması da, kamu hukuku nezdinde, adaletsizlik olarak görülür.
- iii. Üçüncü ve en yeni yaklaşıma göre ise; İdare, halkın çıkarlarına tesir edecek bir karar vermekle yükümlüyse ve bu konuda haklı beklenti oluşturacak vaatlerde bulunmuş veya icraatlar yapmışsa, taahhüt veya icraat vakası, karar verme makamı tarafından hesaba alınması gereken ilgili bir mülahazadır ve idarenin bu beklentiyi hesaba katmaması hukuka aykırı bir eylemdir.

I. ESTOPPEL KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLARDAN FARKI

Sözlük anlamı “*bir kişinin yaptığı bir beyanın doğruluğunu veya var olduğunu iddia ettiği gerçekleri inkâr etmesini engelleyen bir delil veya hukukun üstünlüğü kuralı*”² olan “estoppel” kavramının, hukuki açıdan Türkçe karşılığı tam olarak bulunmamaktadır. “Durdurulmuş [*stopped*]” anlamında kullanılan bu kavram, “*birisi ya bir şeyi söylemesin, ya bir şeyi yapmasın, ya*

¹ PIEVSKY, David, “Legitimate Expectation as a Relevancy”, Judicial Review, Vol. 8(3), 2003, s. 144.

² MARTIN, Elizabeth, Dictionary of Law, Fifth Edition, Oxford, 2002, s. 181.

da bir şeye itiraz etmesin diye durdurulmuştur” özdeyişiyle açıklanmaktadır. Normanlar tarafından ortaya konan bir kavram olan estoppel, eski Fransızca’da “estoupail” terimiyle ifade edilmekteydi. Bu açıdan estoppelin hukuksal olmayan kavramsal karşılığı, “tıpa veya bir şeyin taşmasını durduran bir tıkaç” idi³.

İngiliz hukuku tarafından sahiplenilen ve çok sık başvurulmuş estoppel kavramının⁴, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında “*itiraz hakkının düşmesi (dava engeli)*”ne karşılık geldiği görülmektedir⁵. Nihayetinde idarenin önceki iradesine aykırı bir davranışta bulunmasını engelleyen estoppel kavramının hukuki karşılığı, bu çalışma kapsamında “önceki davranışlara aykırı tasarruf yasağı” olarak ifade edilebilir.

Özel hukuk temelinde bu kavramın hukuki niteliği şu örnekle açıklanabilir:

“Daha önce yapılan bir iş veya bir ifade, sonradan ileri sürülen bir iddiayı savunmaya engel olmaktadır. Bu doğrultuda örneğin, yan komşusuna gelen boyacının yanlışlıkla kendi evini boyamasına ses çıkarmayarak rıza gösteren kimse, boyacı ile arasında sözleşme ilişkisi olmadığını iddia ederek ödeme yapmaktan kaçınmayacak; borcu ödemesine gerek olmadığını söyleyerek borçlunun bu öngörüye dayanarak farklı biçimde hareket etmesine neden olan alacaklı ileride bu alacağını mahkeme önünde iddia ettiği takdirde dinlenilmeyecektir. Estoppel kavramı hukuki bir kavram olsa da, içeriğinde, özgürlükçü

³ **CARTWRIGHT, John**, “Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in English Law”, (Report to the XVIIth International Congress of Comparative Law, July 2006), Electronic Journal of Comparative Law, Vol. 10(3), December 2006, s. 2; **MARTIN**, s. 181; Estoppelin kamu hukukunda uygulanabilirliğinin denetlendiği ilk dava 1949 tarihli “Robertson v. Minister of Pensions” davasıdır, (“Robertson v. Minister of Pensions”, [1949], 1 QB. 227), **CRAIG, Paul**, Administrative Law, Fourth Edition, London, 1999, s. 638, dn. 32; **KNIGHT, Dean R.**, Estoppel (principles?) in Public Law: The Substantive Protection of Legitimate Expectations, Master of Law, The University of British Columbia, Canada, 2004, s. 13-14; **MACPHERSON, Paula A.**, Legitimate Expectation and Its Application to Administrative Policy, LL.M Degree in Law, University of Ottawa, Canada, 1995, s. 5.

⁴ **CARTWRIGHT**, s. 2; **SEVER, D. Çiğdem**, Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 54; “Estoppel, pek çok farklı koşulda uygulanan eski bir İngiliz özel hukuk ilkesidir”, **SCHÖNBERG, Søren J.**, Legitimate Expectations in Administrative Law, New York, 2000, s. 109.

⁵ İlgili kararlar için bkz. ECHR, [18.06.1971], D. 1966/2832, No. 1971; ECHR, [13.05.1980], D. 1974/6694, No. 1980; ECHR, [06.11.1980], D. 1976/7654, No. 1980; ECHR, [06.11.1980], D. 1976/7367, No. 1980; ECHR, [22.05.1984], D. 1979/8805, No. 1984; ECHR, [28.06.1984], D. 1977/7819, No. 1984; ECHR, [06.12.1988], D. 1983/10590, No. 1988; ECHR, [22.02.1989], D. 1984/11152, No. 1989; ECHR, [07.07.1989], D. 1984/10857, No. 1989; ECHR, [08.07.1999], D. 1994/24277, No. 1999; ECHR, [08.07.1999], D. 1998/24735, No. 1999; ECHR, [16.11.2004], D. 1996/31821, No. 2004, www.sinerjimevzuat.com.tr, e.t. 15.08.2015.

devlet anlayışı bağlamında pek çok önemli politik ve felsefi fikirleri de barındırır”⁶.

Estoppel; müesses durum, haklı beklenti ve kazanılmış hak kavramlarıyla bazı sonuçları bakımından benzerlik arz etmektedir. Müesses durum, hukuka aykırı olan bir işlemin geri alınmasının ardından hüküm ve sonuç doğurmadığını, ancak geri alma işleminden önce var olan durumun korunması gerekliliğini belirten bir kavramdır⁷. Başka bir ifadeyle müesses durum; hukuk güvenliğini sağlamak amacıyla bireye “kanuna aykırı [*contra-legem*]” olarak koruma sağlayan özel bir müessesedir⁸.

⁶ **SEVER**, s. 54; Cooke’a göre “estoppel, tutarlılığın uygulanması için bir mekanizmadır. Belirli bir duruma inanmanıza neden olan bir şey söylendiği veya yapıldığı zaman, sözleşme hükümleriyle bağlı olmadığımız halde, söylediğimiz veya yaptığımız şeyle bağlı olmakla yükümlü tutulabiliriz”, **COOKE, Elizabeth**, *The Modern Law of Estoppel*, Oxford, 2000, s. 1. *Expectations in Administrative Law*, New York, 2000, s. 109.

⁷ **OĞURLU, Yücel**, *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu*, Ankara, 2003, s. 198; **BEREKET, Zuhal**, *Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay*, Ankara, 1996, s. 135; **ALTINDAĞ, Halil**, *Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 19; **GÖKYURT, Fatih**, *İdare Hukukunda Kazanılmış Hak ve Müesses Durum*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 12; **AKBULUT, Emre**, *Türk İdare Hukukunda Kanunî İdare İlkesi*, İstanbul, 2013, s. 355; Danıştay 5. Dairesi, T. 12.02.1996, E. 1994/1576, K. 1996/3759; Danıştay 5. Dairesi, T. 12.12.1996, E. 1994/4824, K. 1996/3864; Danıştay 5. Dairesi, T. 13.01.1999, E. 1998/3536, K. 1999/93; Danıştay 5. Dairesi, T. 13.01.1999, E. 1998/3537, K. 1999/92; Danıştay 5. Dairesi, T. 04.12.2000, E. 1999/2648, K. 2000/3209; Danıştay 5. Dairesi, T. 13.06.1996, E. 1994/1705, K. 1996/2372; Danıştay 5. Dairesi, T. 02.12.1996, E. 1994/2520, K. 1996/3748; Danıştay 5. Dairesi, T. 02.12.1996, E. 1994/2521, K. 1996/3747; Danıştay 5. Dairesi, T. 02.12.1996, E. 1994/2591, K. 1996/3746; Yargıtay bir kararında müesses durumu şu şekilde açıklamıştır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, T. 27.01.1973, E. 1972/6, K. 1973/2, www.uyap.gov.tr, e.t. 02.12.2015: “Hukuka aykırı bir işlemin belirli süre geçtikten sonra geri alınması üzerine artık ilerisi için işlemin hüküm ifade etmeyeceğini, fakat geçmişte kalan durumun da tanınması gerektiğini ifade eder, yani işlemin ilerisi için değiştirildiği, düzeltildiği anlamına gelir. Onun için, hukuka aykırı (yanlış) işlem, yukarıda açıklanan süreler geçtikten sonra geri alınırsa sonrası için kişiye bir hak bahsetmez, yalnızca geçmişteki durumun, parasal da olsa, tanınması sonucunu doğurur. Fakat, yukarıda varılan sonuç ve kabul edilen kural ancak iyi niyetli kişiler içindir. Eğer, idarenin yanlış işlem yapmasına kişinin gerçek dışı beyanı veya hilesi sebebiyet vermiş ise, bu yanlış idare işlemi her zaman, bir süre şartına bağlı olmaksızın, geriye yürür şekilde geriye alınabilir”, www.uyap.gov.tr, e.t. 02.12.2015.

⁸ **OĞURLU**, s. 289; **ALTINDAĞ**, s. 19; Müesses (yerleşmiş) durum kavramı, “önceleri idare hukukunda sübjektif hak bulunmadığından hareketle, kazanılmış hakları hak olarak görmeyen yaklaşımın sonucunda ortaya atılmış ve eski tarihli bazı kararlarda kullanılmıştır. Ancak bu kullanım zaman içinde terk edilerek yerini başka bir kullanıma bırakmıştır. 1970’li yıllardan itibaren aynı kavram, hukuka aykırı olup da korunması kabul edilen durumlar için kullanılmaya başlanmıştır”, **SEVER**, s. 45.

Müesses durum ile estoppel kuramının ortak yönü bireylerin mevcut durumlarının değişmeyeceğine olan güvenleridir. Her iki ilke de geçmişten kaynaklanan bir iradeye bağlı olarak bir hakkın korunması talebini içermektedir⁹. Ancak müesses durum idarenin önceden tesis ettiği hukuka aykırı bir işlemine dayanırken, estoppel idarenin önceki bir davranışıyla ilgilidir. Elbette estoppel her zaman davranışa dayanmaz bazen bu davranış kendini idari işlem olarak da gösterebilir. Ancak genelde müesses durumdan söz edebilmek için idari bir işlem gerekirken, estoppel ilkesinin devreye girebilmesi için idari bir davranışa ihtiyaç bulunmaktadır. İdari işlem, eylem ve sözleşme niteliğinde olmayan davranışlardan da idarenin sorumlu tutulabilmesi estoppel ilkesi ile mümkündür. Bu çerçevede bireyler etkisiz bir başvuru yolu olan kamu denetçiliği kurumuna müracaat etmek yerine idari yargıda dava açabilir konuma geleceklendir.

Haklı beklenti¹⁰ ve kazanılmış hak kavramları ile estoppel ilkesi arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır¹¹. Schönberg'in deyimiyle "*haklı beklentinin*

⁹ İngiliz hukukunda özel hukuk kökenli estoppelin etkisiyle, bireyin ekonomik açıdan işleme güvendiği durumlarda işlemin geri alınmayacağı ifade edilmektedir, **ÖZCAN, Nur**, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları Işığında Haklı Beklenti İlkesi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 86; Hukuka aykırı olmasına rağmen korunması gereken durumlar müesses durum kavramıyla ifade edilir. Bir hakkın iktisabında zorunlu bulunan hukuka uygunluk şartının sağlanamamasından dolayı korunması gereken bu tür hukuki meseleler için hak kavramı yerine durum kavramı tercih edilmektedir, **OĞURLU**, s. 197.

¹⁰ Haklı beklentinin korunması ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **BOZ, Selman Sacit**, İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması, Ankara, 2017.

¹¹ **YOST, Chris**, "A Case Review and Analysis of the Legitimate Expectations Principle as it Applies within the Fair and Equitable Treatment Standard", Honours Thesis, The Australian National University, Australian, 2008, s. 35; **CARTWRIGHT**, s. 6; **FELIX, Shivaji**, "The Protection of Substantive Legitimate Expectations in Administrative Law", Sri Lanka Journal of International Law, Vol. 18, 2006, s. 80; **GROVES, Matthew**, "Substantive Legitimate Expectations in Australian Administrative Law", Melbourne University Law Review, Vol. 32, 2008, s. 489-490; **LI, Andrew S. Y. - LEUNG, Hester Wai-San**, "The Doctrine of Substantive Legitimate Expectation: The Significance of Ng Siu Tung and Others v. Director of Immigration", Hong Kong Law Journal, Vol. 32, No. 3, 2003, s. 486; **ELLIOTT, Mark**, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: the Rashid Case", Judicial Review, 2005, s. 283; **FLANAGAN, Richard**, "Legitimate Expectation and Applications-An Outdated and Unneeded Distinction", Canterbury Law Review, Vol. 17, Iss. 2, 2011, s. 284; **TAY KUAN SENG, Charles**, "Substantive Legitimate Expectations-The Singapore Reception", Singapore Academy of Law Journal, Vol. 26, 2014, s. 635-636; **McGILVRAY, Stuart Angus**, "Making Sense of Substantive Legitimate Expectations in New Zealand Administrative Law", University of Otago, Dunedin-New Zealand, 2007, s. 28; **ÖRÜCÜ, Esin**, "Avrupa Hukukunda İdare Hukukunun Genel İlkeleri", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, S. 1-3, 1988, s. 250; Estoppel ile haklı beklentinin benzerliği her ikisinin de nesafet, yani bir tür adalet fikrinden ortaya çıktığıdır, **SEVER**, s. 55; Haklı beklentinin korunması ilkesinin kökenlerinden biri de estoppel ilkesi olarak gösterilmektedir, **ABBAS, Qaisar**, "Doctrine of Legitimate Expectations: Prospects and Problems in Pakistan", Pakistan Law Journal, 2008, s. 5.

*korunması ilkesi, özel hukuk doktrinindeki estoppel ilkesinin bir parçasını oluşturan zarara uğratan itimat gereksiniminden ilham almıştır*¹². Ayrıca kazanılmış hak ile estoppel kuramı arasında da sonuçları açısından benzerlik bulunmaktadır¹³. Estoppel kuramı tüm unsurları ve çeşitleri dikkate alındığında kazanılmış hak ve haklı beklenti kavramlarından çok küçük farklılıkları bulunmaktadır. Estoppel ilkesi çerçevesinde idareden sadır bir taahhüt veya beyanın korunabilmesi için bu durumun bir hakka dayanması gerekir¹⁴.

Diğer taraftan haklı beklentide korunmak istenen menfaatin her zaman bir hakka dayanması gerekli değildir. Başka bir ifadeyle haklı beklenti, Fransız hukuk sisteminde yer alan “hak yaratan [*creating rights*]”¹⁵ idari işlem olarak değil, “olumlu-lehte bir idari işlem [*favourable administrative act*]”¹⁶ olarak

¹² **SCHØNBERG**, s. 78; Estoppel ve haklı beklenti kavramlarının birbiriyle benzer olduğunu ifade eden mahkeme kararları için bkz. “R. v. Jockey Club, ex parte RAM Racecourses”, [1993], 2 All ER. 225-236; “Re Preston”, [1985], 1 AC. 866-867; “R. v. Immigration Appeal Tribunal, ex parte Patel”, [1988], 1 WLR. 381-398; “CA; the House of Lords Decided the Case on Other Grounds”, [1988], 1 AC. 910; “Oloniluyi v. Secretary of State for the Home Department”, [1989], Imm AR. 135-146; “R. v. Inland Revenue Commissioners, ex parte MFK Underwriting Agents Ltd.”, [1990], 1 WLR. 1569-1573; “R. v. Independent Television Commission, ex parte TSW Broadcasting”, [1996], JR. 195; “R. v. Devon County Council, ex parte Baker & Curtis”, [1995], 1 All ER. 88-89; “R. v. Inland Revenue Commissioners, ex parte SG Warburg”, [1994], STC. 518-535, akt. **BAMFORTH, Nicholas**, “Legitimate Expectation and Estoppel”, Judicial Review, 1998, s. 196, dn. 4.

¹³ **SEVER**, s. 55.

¹⁴ **SCHØNBERG**, s. 109; **ALTINDAĞ**, s. 23; Estoppelin kamu hukukuna uyarlamasıyla haklı beklentinin ortaya çıktığı düşüncesinin reddedildiği kararlar için bkz. “R. v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hamble (Offshore) Fisheries”, [1995], 2 All ER. 714-725; “R. v. Independent Television Commission, ex parte Television South West”, [1992]; “R. v. Inland Revenue Commissioners, ex parte Unilever”, [1996], STC. 681-695, akt. **BAMFORTH**, s. 196, dn. 5; Toohey’e göre, “haklı beklenti ilkesi estoppel prensibinin herhangi bir unsuruna bağlı değildir”, “Haoucher v. Minister for Immigration, Local Government and Ethnic Affairs”, [1990], 19 ALD. 590, akt. **TAY KUAN SENG**, s. 636, dn. 149.

¹⁵ Fransız hukukunda “hak yaratan işlemlerin değişmezliği ilkesi [*intangibilité des décisions créatrices de droits*]” çok uzun süredir uygulanan bir ilkedir, **SCHØNBERG**, s. 70; **SNODGRASS, Elizabeth**, “Protecting Investors’ Legitimate Expectations: Recognizing and Delimiting a General Principle”, ICSID Review-Foreign Investment Law Journal, 2004, s. 27.

¹⁶ “Jowell’e göre maddi haklı beklenti söz verilmiş bir çıkar hakkıdır”, akt. **GROVES**, s. 494, dn. 99; **PATERSON, Moira**, “Legitimate Expectations and Fairness: New Directions In Australian Law”, Monash University Law Review, Vol. 18, No. 1, 1992, s. 83; **ÖZCAN**, s. 79; Jacobs J.’ye göre, “beklenti kendi başına bir hak değildir. Tabii adalete göre bazı şartlar altında hak haktır ve haklı beklenti bu şartlardan biridir. Başka bir deyişle, haklı bir beklenti, tabii adalet kurallarını içeren bağlamda bir hak gibi aynı etkiye sahip olmalıdır”, akt. **HODGSON, D. C.**, “The Current Status of the Legitimate Expectation in Administrative Law”, Melbourne University Law Review, Vol. 14, December 1984, s. 686, dn. 5; Grogan’a göre, “bir bireyin herhangi bir kişi veya kuruluş tarafından hak ve yükümlülüğünün belirlenmesinde müzakere edilmesini beklemek bağlamında olup, haklı beklenti bir hakkın statüsü ile uyumludur”, **IKHARIALA, M. A.**, “The Doctrine of Legitimate Expectations: Prospects and Problems in Constitutional Litigation in South Africa”, Journal of African Law, Vol. 45, No. 1, 2001, s.

kabul edilmektedir. Haklı beklenti öğretisi, bireyin bir yarar sağlamak için yasal bir hakkının bulunmasına gerek duyulmadan idare tarafından ortaya çıkarılan beklentinin karşılanması gerektiğini ihtiva eder¹⁷.

Estoppel kuramının çok fazla türü bulunmaktadır ve bu türlerden bazıları haklı beklenti ve kazanılmış haklara benzetilebilir¹⁸. Örneğin haklı beklentinin maddi açıdan korunması ile kamu hukukunda uygulanan estoppel ilkesinin benzer ilkeler olduğu savunulmaktadır. Diğer taraftan bu ilkeler birbiriyle o kadar iç içe geçmiştir ki bunları birbirinden keskin sınırlarla ayırmak çok da mümkün gözükmemektedir¹⁹. Estoppel ilkesinin birden fazla türü olmakla

3; “Bu nedenle haklı beklenti, yasal bir haktan daha düşük düzeydeki bir menfaatin doğal adalet kurallarının korumasını cezbedebileceğini göstermesi bakımından anlamlıdır”, **FLANAGAN**, s. 284.

¹⁷ **MUZAFAR, Seemeen**, “Doctrine of Legitimate Expectation in India: An Analysis”, *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, Vol. 2, No. 1, January 2013, s. 117; Uygulama açısından, hak ve menfaatin keskin sınırlarla birbirinden ayrılması çok zordur, **SCHÖNBERG**, s. 68; Ancak, idari davranışlar sonucu ortaya çıkan beklentilerin, hukuki sonuçlarının olması gerekir, **THOMAS, Robert**, *Legitimate Expectations and Proportionality in Administrative Law*, Oxford Portland Oregon, 2000, s. 41; Haklı beklenti ilkesi ile “hak kavramının içine küçük bir donanım eklendi(ği)” belirtilmiştir, **GROVES**, s. 474; Barwick CJ’ye göre “haklı beklentinin ifadesinin amaçlanan ne kadarına ulaşılmış olursa olsun, merkezde kanunilik konsepti, yani, akılda kalan yasal bir beklentidir. Anlaşıldığı kadarıyla, ifade, muhtemelen, bir hak konseptine çok az şey katmaktadır”, akt. **JOHNSON, Graeme**, “Natural Justice and Legitimate Expectations in Australia”, *Federal Law Review*, Vol. 15, 1985, s. 43; **MACPHERSON**, s. 39-40; Hindistan Yüce Divanına göre “haklı beklentilerin varlığı, özel hukuki bir hakkın yokluğunda dahi kamu hukukunda beklentinin kabul edilmesini meşru kılar”, akt. **FORSYTH, C.F.**, “Legitimate Expectations Revisited”, *Judicial Review*, 2011, s. 431.

¹⁸ “R. v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hamble (Offshore) Fisheries”, [1995], 2 All ER. 725 davasının hâkimi Sedley J. tarafından “haklı beklenti estoppelin diğer bir ismi değildir” şeklinde içtihatla bulunulmuştur, akt. **BAMFORTH**, s. 201; “Estoppelin kamu hukukundaki rolü çok azdır”, **LEWIS, Clive**, “Fairness, Legitimate Expectations and Estoppel”, *The Modern Law Review*, Vol. 49, No. 2, March 1986, s. 251; “Estoppelin idare hukukundaki görünümü ise idarenin davranış ve sözleri ile kişilerin belli davranışlarına yol açmaları durumunda ortaya çıkar”, **SEVER**, s. 54.

¹⁹ Knight’a göre “maddi haklı beklentiler doktrini ile kamu hukuku estoppeli doktrini paraleldir”, **KNIGHT**, s. 17; Stuart Smith L.J.’ye göre haklı beklenti ilkesi özel hukuk kavramı olan estoppel ile birçok açıdan ortak özelliğe sahiptir, akt. **THOMAS**, s. 50, dn. 54, 56; Dillon L’ye göre, “estoppel ve haklı beklenti argümanları esasen aynıdır, ancak bu iddianın yalnızca gerçeklerle mi ilgili olduğu yoksa daha geniş bir şekilde geçerli olup olmadığı belli değildir”, akt. **BAMFORTH**, s. 196, dn. 2; “Estoppel ilkesi hali hazırda teşekkül etmiş bir hakkı muhafaza eder, oysa haklı beklenti bir hak değil ancak bir hak ile açıklanabilecek potansiyel veya beklenen bir çıkarıdır ki inceleme sürecindeki mahkemeler bu çıkarları/beklentileri korurlar. Dahası bu çıkarlar/beklentiler usuli veya esasi tabiatla olabilirler”, **ABBAS**, s. 2; “İngiliz hukukunun kendine has özelliklerinden kaynaklanan bir kavram olan equity, yani nesafet kuralları doğrultusunda ortaya çıkan estoppel ilkesinin ardında yatan fikir tutarlılıktır ve bu doğrultuda daha önceki davranış veya vaatlerine açıkça aykırı iddiada bulunan kişinin bu iddiasının hukuki olsa dahi dinlenemeyeceğini ifade eder”, **SEVER**, s. 54.

birlikte “taahhüt içeren estoppel [*promissory estoppel*]” haklı beklentinin amaçlarından biriyle benzerlik taşımaktadır. Bir adalet prensibi olan taahhüt içeren estoppel’e göre; verdiği vaadi boşa çıkararak, o taahhüde güvenerek iş yapan birinin zarara uğramasına sebep olan bir kişinin, o sözünü bir kez daha boşa çıkarmasına müsaade edilmemesi gerekir. Bu prensibin muhatabının idare olduğu ifade edilmektedir²⁰.

II. ESTOPPEL KURAMININ TÜRLERİ, UNSURLARI VE ÖZELLİKLERİ

Estoppel kavramı öncelikle çok fazla alt ilkesi bulunan bazen bir delil vasıtası bazen de bir dava sebebi olarak kullanılan özel hukuka ait bir ilkedir²¹. Estoppelin türlerini tek tek sıralamak imkânsız gözükmektedir. Estoppelin çok farklı türlerinin bulunduğu Cartwright’ın şu sözleriyle izah edilebilir:

“Bu kadar basit bir kökenden, İngiliz hukukumuzda yüzyıllar boyunca çok odalı büyük bir ev inşa edilmiştir. Bu evin adı ise Estoppel’dir. Coke’un zamanında sadece üç odalı küçük bir evdi: “Estoppel by record”, “matter in writing” ve “matter in pais”; Ancak günümüzde estoppel ilkesinin çok sayıda odası yani türü bulunmaktadır. Örneğin, “estoppel per rem judicatam”, “issue estoppel”, “estoppel by deed”, “estoppel by representation”, “estoppel by conduct”, “estoppel by acquiescence”, “estoppel by election or waiver”, “estoppel by negligence”, “promissory estoppel”, “proprietary estoppel” vb. “Ama her oda diğerlerinden farklı şekilde kullanılmıştır. Bir odaya giderseniz, “estoppel sadece bir kanıt

²⁰ PIEVSKY, s. 144; ALTINDAĞ, s. 22; Haklı beklenti ilkesi en çok “taahhüt içeren estoppel [*promissory estoppel*]”e benzetilmektedir, MUZAFAR, s. 132; “Taahhüt içeren estoppel doktrini bir müteşebbisin, devletçe kendisine verilen vergi istisnası gibi vaatlere uygun olarak ya da sonucu olarak pozisyonunu değiştirmesiyle devreye girer. Taahhüt estoppeli doktrini kullanılarak bir hak da korunabilir. Adı geçen doktrin davranış sebebinin doğurur. Bu, tartışmasız olarak bir hak yaratır ve eşitlik üzerine oturur”, “Southern Petrochemical Industries Co. Ltd. v. Electricity Inspector”, [2007], 4 MLJ. 723, akt. ABBAS, s. 1, dn. 6; Sri Lanka’da, kamu hukuku davalarında estoppel doktrine uyumun yargı organı tarafından yavaş olduğu vurgulanmaktadır, JAYASINGHE, Chaminda, “Making Sense of the Concept of Substantive Legitimate Expectation”, School of Humanities, Peace Studies Department, UNE, Australia, 2010, s. 30; İskoç hukukunda estoppel ilkesinden beklenen koruma “personel bar” kavramıyla karşılanmaktadır, REID, Elspeth, “Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in Scots Law”, Electronic Journal of Comparative Law, Vol. 10(3), December 2006, s. 9; Promissory estoppel kavramının sözleşmede kararlaştırılan cezai müeyyidelerin sözleşme imzalanmasının ardından uygulanmasının haksızlık teşkil edeceğini ileri sürmenin mümkün olmadığını belirten “Hughes v. Metropolitan Railway Co.”, [1877], 2 AC 439 kararında ilk kez kullanıldığı ifade edilmektedir, TALAAT, Wan İzatul Asma Wan, “The Threats to The Limitations Outlining The Present Parameters of Promissory Estoppel: A Comparative Study”, The Special Issue on Contemporary Research in Business and Economics, Vol. 3, No. 6, [Special Issue-March 2012], s. 155.

²¹ “Low v. Bouverie”, [1891], 3 Ch 82 davasında estoppel kuramı bir delil vasıtası olarak kullanılmıştır, CARTWRIGHT, s. 4; ALTINDAĞ, s. 21.

kuralıdır” şeklinde bir tebliğ bulacaksınız. Başka bir odaya giderseniz, “estoppel, bir dava hakkının ortaya çıkmasına neden olabilir” şeklinde farklı bir tebliğ bulacaksınız. Her odanın kendine özgü tebliğleri bulunmaktadır. Bir odada bulacağınızı, aynı zamanda başka bir odada da bulacağınızı varsaymak bir hatadır”²².

İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda özel hukukta kullanılan estoppel ilkesi şu üç unsurdan oluşmaktadır²³:

- i. Bir beyan veya bildirim,
- ii. Bu beyandan kaynaklanan ve zarara sebebiyet veren bir güven,
- iii. Bu beyandan vazgeçilmesinin adaletsiz-vicdana aykırı ve hakkaniyetsiz sonuçlar doğurması.

Knight estoppeli şu şekilde açıklamaktadır²⁴:

- i. Belirli bir söz ya da ilişki durumunun beyanı;
- ii. Beyandan vazgeçmenin haksızlık teşkil ettiği veya vicdana aykırı olduğu;
 - a. Beyanın yapıldığı kişi beyana ya da verilen söze inanmıştır;
 - b. Beyanın yapıldığı kişi o anki durumunu verilen beyana ya da söze göre değiştirmiştir ve
 - c. Beyan yerine getirilmezse beyanın verildiği kişi zarar görecektir.

²² Görüldüğü üzere estoppelin çok sayıda türü bulunmaktadır. Bu türlerden bazılarının hukuki karşılığının verilmesi tek tek estoppel türlerinin incelenmesinin mümkün olmadığını göstermesi açısından önemlidir: Örneğin: “Tescil engeli [estoppel by record]”: Kesinleşmiş bir kararda bir şahsın aleyhindeki olayların o şahıs tarafından inkâr edilememesi, taraflar arasındaki anlaşmazlıkların karara bağlandığı davalarda son olarak belirlenen bir husus aynı taraflar arasındaki müteakip davalarda genellikle tekrar öne sürülemez; “Yazılı husus engeli [matter in writing]”: Düzenlenen bir senedin ya da içeriğin doğruluğunun senedi düzenleyence inkâr edilememesi; “Genel kabul ile dava engeli [estoppel by convention]”: Taraflarca kabul edilen durumun veya biri tarafından yapılan ve diğer tarafça itiraz edilmeyen bir durumun varsayımsal olarak gerçek olduğunun kabul edilmesi ve bu durumun sonradan inkâr edilememesi; “Temsilci dava engeli [estoppel by representation]”: Yetkisiz temsilcinin yaptığı işlemlere karşı zımni icazet, **CARTWRIGHT**, s. 2-4.

²³ **SCHØNBERG**, s. 109; **YOST**, s. 35; İyiniyetli bireyin, idarenin olumlu veya olumsuz bir eylem ya da işlemi sonucunda, adaletsiz sonuçlar doğuracak biçimde durumunda değişiklik olması veya kişiye geniş kapsamlı borç ve yükümlülük yüklenmesi durumunda estoppel ilkesi devreye girer, **SEVER**, s. 55.

²⁴ **KNIGHT**, s. 13; “Estoppelin varlığının kabul edilebilmesi için bir olayın şu şartları taşıması gerektiği belirtilmektedir: Kişinin iyi niyeti çerçevesinde, idarenin olumlu veya olumsuz bir eylem ya da işlemi sonucunda, adaletsiz sonuçlar doğuracak biçimde kişinin durumunda değişiklik yaratılması veya kişiye geniş kapsamlı borç ve yükümlülük yüklenmesi”, **SEVER**, s. 55.

Bir kamu idaresinin davranışına güvenen bireyin bulunduğu konumu değiştirmesi veya konumunu değiştirecek iken idarenin beyanı doğrultusunda aynı konumunu korumayı sürdürmesi sonucunda ortaya çıkan zararın tazmini estoppel ilkesi ile sağlanır²⁵.

III. ESTOPPEL KURAMININ TÜRK İDARE HUKUKUNDA UYGULANMASINA GEREK BULUNMAMAKTADIR.

Pievsky'e göre, her ne kadar idare hukuku açısından estoppelin ölüm ilanını vermek için henüz erken olsa da üç nedenden dolayı bu kavramın tutarlı bir geleceğinin olmayacağı ifade edilmektedir:

- i. İlk neden; estoppelin kökeninin özel ilişkilere dayanmasıdır. Estoppelde mevzu bahis olan kutsanmış ahlaki değerlerin etkinliği iki özel kişi arasındaki ilişkinin basitliğinden zuhur eder. Kamu hukuku çoğunlukla çok farklı mülahazalar ihtiva eder. İdarenin verdiği bir sözü boşa çıkarmasına müsaade etmek, ilgilisi için haksızlık teşkil etmesine rağmen bazı durumlarda sözün gereğinin yapılmasını beklemek birden fazla kişiye haksızlık yapılmasına sebep olabilir. Bu durumda estoppelin çözüme kavuşturmakta yetersiz kaldığı bir ikilem vardır.
- ii. İkinci neden; estoppelin arzulanan niteliklerinin, haklı beklentilerin genişletilmiş kavramına dâhil edilebilir olmasıdır. Haklı beklentinin vaatler olmaksızın, ilkesel olarak oluşabilmesi de kesin bir olgudur. Bir bireyin, kamu yetkilileri tarafından kendisine verilen bir vaatten yanlışlıkla mahrum kaldığı durumlar, bir bireyin haklı beklentiden yanlışlıkla mahrum kaldığı durumların alt başlığı halini alır.
- iii. Üçüncü neden; estoppel -şu an uygulanmakta olduğu haliyle- haklı beklentiler doktrini için bir tamamlayıcı olmadığı gibi, bu doktrinle önemli ölçüde çelişmektedir²⁶.

A. Estoppel İle Beklenen Hukuki Koruma Diğer İlkelerle Sağlanmaktadır.

Estoppel ilkesiyle amaçlanan hukuksal himaye esasında başka ilkelerle sağlanmaktadır. Kimi zaman müesses durum, kimi zaman kazanılmış hak konsepti içinde zaten koruma altında bulunan estoppele ilişkin menfaatler, kimi durumlarda da fiili memur teorisiyle karşılanmaktadır. Örneğin estoppel

²⁵ KNIGHT, s. 11-12; "Zarar ilkesi [harm principle]" özel hukukta estoppel ilkesi için ikna edici bir gerekçe iken haklı beklentide tam anlamıyla karşılık bulmaz, SCHØNBERG, s. 11.

²⁶ Bu konu Richards J. tarafından estoppelden ziyade haklı beklentiler temelinde ele alındığı ("Downderry Construction Ltd. v. Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions", [2002], EWHC. 2) bir davada şu şekilde belirtilmiştir: "(a) Zararlı güvenin hukuki bir mesele olduğu varsayılmaktaydı. Bu durum, zararlı güvenin, beklentinin ne kadar haklı olduğu meselesiyle alakalı olacağı, haklı beklenti davalarının konumlarıyla çelişmektedir. (b) Estoppelin açığa çıkması için, bir vaade olan itimadın makul olması şart değildir. Bu durum, haklı beklenti vakalarındaki, temel meşruiyet anlayışına ters düşer", akt. PIEVSKY, s. 145-146.

ilkesi yerine Fransız hukukunda “fiili memur [*fonctionnaire de fait*]” ilkesi benzer korumayı sağlamaktadır²⁷.

Müesses durum, kazanılmış hak, fiili memur gibi durumlar estoppelin küçük bir kısmının muadili olabilir. Ancak bu kısmi korumaların dışında kalan ve estoppelin varlık sebebini oluşturan diğer kısımlar, zaten haklı beklentinin korunması ilkesi içinde kalmaktadır. Estoppel ilkesinin en önemli ve tek şartı, idari makam tarafından bir beyan, bildirim ya da taahhütte bulunulmasıdır²⁸. Ancak bir beyan, bildirim veya taahhüt varlığı haklı beklentinin şartlarından sadece biridir. Bu sebeple haklı beklentinin korunması ilkesi estoppel ilkesini de içine alan bir ilkedir²⁹. Başka bir ifadeyle, estoppel ilkesi haklı beklentinin bir alt kümesidir. Ayrıca estoppelin birden fazla görünümü bulunmaktadır. Beyanlardan kaynaklanan estoppel olarak ifade edeceğimiz “estoppel by representation

²⁷ Fiili memur ilkesi, İngiliz hukukundaki “beyanlardan kaynaklanan estoppel [estoppel by representation]”e benzemektedir, ancak daha kısıtlıdır. Estoppel doktrini mantıken bireyden ortaya çıkar ve idarenin beyan ettiği veya icraatta bulunduğu bir eylemin önlenip önlenemeyeceğini sorgularken; “fonctionnaire de fait” ilkesi beyanda bulunan bir bireyden ortaya çıkmakta ve kararların yasal olması sebebiyle bağlayıcı ve değişmez olduğunun takdirini, kararı tesis eden makama bırakılması gerektiğini ifade etmektedir, **SCHÖNBERG**, s. 93-94.

²⁸ Estoppel doktrininin kamu hukukunda tatbik edilmesine ilişkin “Gowa v. Attorney General”, [1984], The Times, December 27, kararı örnek verilebilir. Özetle bu dava 1947’den önce Hindistan’da doğmuş, İngiliz denekleri olan yedi çocuğa ilişkindir. Babaları onların Birleşik Krallık vatandaşı olmalarını istiyordu çünkü bu durum onları Hindistan’da çok avantajlı hale getirecekti. 1948 İngiliz Ulusal Kanunu’nun 7. bölümünde, reşit olmayan kişileri İngiliz vatandaşı olarak kabul etme konusunda takdir yetkisi Dışişleri Bakanlığına verilmişti. 8. bölümde, bu takdir yetkisi belirli bir güven ortamında vali tarafından kullanılabilir. Baba, 1951 yılında Tanganyika valisine, çocuklarının İngiliz vatandaşı olması için başvuruda bulunmuştur. Kendisinin ve çocuklarının hâlihazırda İngiliz vatandaşı olduğu ve bu nedenle de yeniden başvuru yapmasına gerek olmadığı konusunda bilgilendirilmişti. 1981 yılında Dışişleri Bakanlığı çocukların İngiliz vatandaşı olduğunu reddettiğinde, Gowa, Dışişleri Bakanlığının 1951 yılında yapılan beyandan ötürü yanlış yönlendirildiklerini ve vatandaşlığa alınmaları gerektiğini belirtti. Mahkeme valinin bölüm 7’deki takdir yetkisini kullanamayacağına bu yetkinin Dışişleri Bakanlığında olduğunu ve yetki aşımı ile yapılan bu beyanla idarenin bağlı olmadığına karar vermiştir. Ancak Lordlar Kamarası Dışişleri Bakanlığı başvuruyu değerlendirmiş olsaydı çocukların lehine karar verebilirdi diyerek ve çok farklı temellere dayanarak davayı kabul etmişti, **LEWIS**, s. 255 vd.

²⁹ **CARTWRIGHT**, s. 6; **ALTINDAĞ**, s. 24; Haklı beklenti ilkesi ile estoppel ilkesinin henüz formüle edilmediği ancak bu ilkelerin “güven teorisi [reliance theory]” kapsamında yer aldığı ifade edilmektedir, **SCHÖNBERG**, s. 9, dn. 10; Haklı beklenti “kimi zaman yerleşmiş idari teamülün ansızın değişmesinden, kimi zaman idare tarafından verilen taahhüde uyulmamasından, kimi zaman yetkili idari makamların yanıltıcı beyanlarından, kimi zaman bir devlet tasarrufuna olan güvenden kaynaklanan; menfaati ihlal edilen veya zarara uğrayan iyiniyetli bireyin hukuka uygun objektif nitelikteki, hukuken korunmaya değer aşamaya gelmiş, baskın kamu yararına üstün gelen ve hakkın kötüye kullanılması niteliğini taşımayan, bireye idareye karşı kendi lehinde bir tasarrufta bulunulmayı talep etme imkânı veya dinlenilme hakkı taniyan hukukun genel bir ilkesi” olarak tanımlanabilir, **BOZ**, s. 41.

[*yetkisiz temsilcinin yaptığı işlemlere karşı zımni icazet*]” kavramı haklı beklentinin sebeplerinden biridir³⁰. Haklı beklentinin estoppelden beklenen korumayı sadece hukuka aykırı tasarruflarda sağlayamaması söz konusu olabilir. Ancak bu konuda da tartışmalar bulunmaktadır³¹.

Hukuka aykırı bir tasarruftan kaynaklanan bazı beklentilerin haklı beklenti konsepti içinde korunmasının kabulü yoluna gidilmesi durumunda, estoppel ilkesi kamu hukukunda tamamen gereksiz bir konuma gelecektir.

B. Estoppel Kamu Yararı Kavramını İşlevsiz Hale Getirir ve Özel Hukuk Kaidelerinin Kamu Hukukuna Girmesine Sebep Olur.

Estoppel özel hukuk kökenli bir ilkedir. Bu sebeple estoppel ilkesiyle korunması amaçlanan durum bireyin menfaatidir ve kamu yararı göz ardı edilir. Özel hukukta yer alan estoppel ilkesinin tüm özellikleriyle kamu hukukunda tatbiki kamunun zarara uğramasına sebep olabilir³². Haklı beklenti

³⁰ “Estoppel by representation” için gerekli koşullar şunlardır: “1. İdarenin bir konuya yönelik açık ve anlaşılır fakat gerçek olmayan bir açıklama yapması gerekir. 2. Açıklamanın bireyin bu bilgiye güvencirmek amacıyla veya güvenilmesi muhtemel olan bir bilgiyle yapılması gerekir. 3. Açıklamanın mantıken doğru olduğunu farz ederek hareket eden bireyin, makul olmayacak ve bu yüzden de bazı mali zorluklara yol açacak şekilde bu açıklamaya güvenmesi gerekir”, **SCHØNBERG**, s. 109; **CARTWRIGHT**, s. 3-4; Haklı beklenti kararındaki zararlı güven gerekliliği, açık bir şekilde özel hukukun estoppelden beslenir, **SMITH, Stanley De, Woolf and Jowell**, “Judicial Review of Administrative Action”, 5th Edition, London, 1995, s. 427; Zararlı güvenden kaynaklanan haklı beklenti uyumsuzluklarının estoppel ilkesine benzediği ifade edilmektedir, **SALES, Philip - STEYN, Karen**, “Legitimate Expectations in English Law: An Analysis”, Public Law, 2004, s. 572.

³¹ Hukuka aykırı idari tasarruflardan kaynaklanan beklentiler haklı beklenti konsepti içinde genellikle kabul edilmemekte ve korumanın estoppelle sağlanması gerektiği ifade edilmektedir, **THOMAS**, s. 57; **SNODGRASS**, s. 40; **THOMAS, Robert**, The Relationship Between English and European Community Administrative Law: The Principles of Legitimate Expectations and Proportionality, PhD Thesis, University of Nottingham, 1998, s. 291; **PANDYA, Abhijit PG.**, “Legitimate Expectations in English Law: Too Deferential an Approach?”, Judicial Review, 2009, s. 170; **WEISBROT, Marcin**, “Application of the Principle of Protection of Legitimate Expectations in Recovery of Unduly Paid Subsidies in the Context of Judicial Coherence in the European Union”, Review of European Administrative Law, Vol. 8, No. 2, 2015, s. 352; **PANDYA, Abhijit PG. - MOODY, Andy**, “Legitimate Expectations in Investment Treaty Arbitration: An Unclear Future”, Tilburg Law Review, Vol. 15, Iss. 1, 2010, s. 95; **McGILVRAY**, s. 11-12; **CALMES-BRUNET, Sylvia**, “Rechtssicherheit und Vertrauensschutz im Verwaltungsrecht Ein Vergleich Zwischen Deutschem und Französischem Recht”, Juristische Schulung, 2014 (12), s. 1081; **AHMED, Farrah - PERRY, Adam**, “The Coherence of the Doctrine of Legitimate Expectations”, The Cambridge Law Journal, Vol. 73, Iss. 1, March 2014, s. 63; **ROBERTSON, John C.**, “Legitimate Expectations”, SA Publiekreg/Public Law, Vol. 6, Iss. 2, 1991, s. 160-161.

³² **BARAK - EREZ, Daphne**, “The Doctrine of Legitimate Expectations and the Distinction Between the Reliance and Expectation Interests”, European Public Law, Vol. 1, Iss. 4, s. 594; **ALTINDAĞ**, s. 23; **SCHØNBERG**, s. 109; **THOMAS**, s. 57, dn. 92; **JAYASINGHE**, s. 30, dn. 139; **ROBERTS**, s. 121, dn. 60; Lord Denning, 1949 yılındaki “Robertson” davasında

de özel ilişkilerin aksine bireysel yararın yanında kamu yararının da gözetilmesi estoppel kurallarının basit bir şekilde kamu hukukuna tatbikine olanak sağlamamaktadır³³.

Estoppel ve haklı beklentinin korunması ilkelerinin benzer amaca hizmet ettiği ve haklı beklenti ilkesi varken estoppel ilkesinin de kabulünün kavram kargaşasına yol açacağı gerekçeleriyle estoppel ilkesinin özel hukuk sahasında kalması gerektiği ifade edilmiştir³⁴. Başka bir ifadeyle, estoppel ilkesinin özel

(“Robertson v. Minister of Pensions”, [1949], 1 QB. 227) estoppelin kamu hukukunda geçerli olması gerektiği savunmuş ancak Lordlar Kamarası bu öneriyi reddetmiştir, **CRAIG**, s. 638, dn. 32; **SCHÖNBERG**, s. 109; Bu davada estoppel ve haklı beklenti arasındaki ilişki belirsizdi, **BAMFORTH**, s. 196; Özel hukuk ilkesi olan estoppelin kamu hukukunda tatbik olanağı bulunmadığı ifade edilmiştir, **BROWN, Alexander**, “Justifying Compensation For Frustrated Legitimate Expectations”, Law and Philosophy Review, Vol. 30, No. 6, November 2011, s. 711; Estoppelin kamu hukukuna tecavüzü Lord Denning’in “Robertson v. Minister of Pensions” davasında verdiği kararlarla başlamıştır. Milli Savunma Bakanlığı görevden dönen bir askere, sakatlığının -askerlik yapmasına engel olacak şiddette boyun ağrısı- eski bir ragbi sakatlığından ziyade orduda verdiği hizmetlere dayandırılabilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Yasaya göre, eğer sakatlığının sebebi askerlik hizmetiye askere sakatlık maaşı bağlanacaktı. Milli Savunma Bakanlığı askere, sakatlığının askerlik hizmeti nedeniyle gerçekleştiğini kabul ettiklerini ve ona sakatlık maaşı bağlanacağını söyledi. Ancak hemen ardından savaş yaralanmalarından kaynaklanan sorumluluk Emeklilik Bakanlığına devredilmiş ve bu bakanlık askerin sakatlık maaşı için başvurusunu reddetmiştir. Buradaki soru, Milli Savunma Bakanlığı’nın ifadesi, bu konularda sonradan asıl yetkili olan Emeklilik Bakanlığı’ni bağlamakta mıdır? Lord Denning davayı estoppel doktrininde yer alan şu ifadelerle hükme bağlamıştır: “Bu dava şu prensibe dayanmaktadır ki, eğer bir kişi başka bir kişiye tutacağına inandığı bir söz veya güvence vermişse, şart yerine getirildiğinde sözü veren makam sözüyle bağlıdır”. Ancak gerçekler dolayısıyla estoppel ilkesinin burada tatbik edilemeyeceğine karar verilmiştir, akt. **KNIGHT**, s. 13-14; **MACPHERSON**, s. 5.

³³ **SALES - STEYN**, s. 570; Kamu hukukunda estoppelin reddi üzerine, Lord Denning dikkatini, “Schmidt” davasında verdiği karardan bu yana, usulen hakkaniyet konusunda giderek bir önemli bir yere sahip olmaya başlayan haklı beklentiler konusuna çevirmiştir, **SCHÖNBERG**, s. 109; “Estoppel sürüncemede bırakılırsa, haklı beklentiler doktrini yetkisiz kişi tarafından verilen tavsiyeyi dikkate alan bireyi koruyacak mıdır? Şüphesiz eğer mahkeme yetkisiz bir beyanın haklı beklenti husule getirdiğini kabul etmişse, bu haklı beklentinin nasıl korunacağı sorusu gündeme gelecektir. Ancak bu aşamada, en başta birisinin özel hukuk ve diğerinin kamu hukukundan köken alması olmak üzere, estoppel ve haklı beklenti arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Özel hukuk menşeli estoppel öncelikle çekişmeden etkilenen iki tarafın menfaatlerine odaklanırken, haklı beklentiler doktrini bireysel menfaatler ile kamu yararını (kamu kurumunca temsil edilir) uzlaştırma ihtiyacının ışığında husule gelmiştir. Yetkisiz bir beyanın kamu kurumunu bağlayıp bağlamayacağı araştırırken mahkeme, kamu kurumunun takdir yetkisini kullanmasını veya kamu yararına olan görevlerini yerine getirmesini engellemesinde, bir yarar bulunup bulunmadığını göz önüne almak durumundadır. Kamu kurumunun önerilen veya güncel tasarruflarının yasal olduğu varsayıldığında, mahkemelerin sadece bireyin aşırı müşkül durumlarında ve müşküliyetin başkaca bir yolla giderilemeyeceği hallerde müdahale etmek isteyecekleri söylenebilir”, **LEYLAND, Peter - ANTHONY, Gordon**, Textbook on Administrative Law, 8th Edition, United Kingdom, 2016, s. 381-382.

³⁴ **GROVES**, s. 501; **ALTINDAĞ**, s. 24; Kamu hukukunda estoppel ilkesinin uygulanmasının

hukuka ait bir kavram olması sebebiyle kamu hukukunda uygulanmaması gerekir. Nitekim Hoffmann'a göre, "kamu hukuku özel hukuk kavramı olan estoppelin altında yatan ahlaki değerden yeterince yararlanmıştır ve artık kendi ayakları üzerinde durma zamanı gelmiştir"³⁵.

C. Estoppelin İdare Hukukunda Kabulü, İdarenin Takdir Yetkisini Kaldırarak Yetki Aşımı Yapılmasına Sebebiyet Verebilir.

Bir taahhüdünün görev veya yetki alanı dışında kalan bir konuya ilişkin olması durumunda özel hukukta uygulama kabiliyeti bulunan estoppel ilkesinin kamu hukukunda devreden çıkması gerekir. Zira bu durumun korunması idarenin görev alanının kendi iradesiyle genişlemesine başka bir ifadeyle yetki aşımına yol açar ki bu durum kabullenilemez³⁶. Bir kamu kurumu, yasaların kendisine

tartışıldığı karar için bkz. "Western Fish Products v. Penwith DC", [1981], 2 All ER. 204, akt. **SCHÖNBERG**, s. 91; **ROBERTS**, s. 121, dn. 65; **MACPHERSON**, s. 9, dn. 17; Lord Hoffmann'a göre; «özel hukuk önermesi olan estoppel ile kamu otoritesi tarafından üretilen kamu hukuku konsepti olan haklı beklenti arasında bir benzerlik olduğu elbette doğrudur. Bunun inkârı yetkinin kötüye kullanılması anlamına gelir. Ancak bu ilişki "benzerlikten [analogy]" öteye geçmez; çünkü kamu makamlarına karşı başvuru yolları, kamu yetkililerinin varlık sebebi olan genel kamu yararını hesaba katmak zorundadır", **PIEVSKY**, s. 145; **PANDYA**, s. 171; **FELIX**, s. 80; **BLUNDELL, David**, "Ultra Vires Legitimate Expectations", Judicial Review, 2005, s. 149; **IYENGAR, Harini**, "Legitimate Expectation: Promises by a Different Public Authority", Judicial Review, 2003, s. 217; **TAY KUAN SENG**, s. 634-635.

³⁵ "R. v. East Sussex County Council", [2003], 1 WLR. 348, akt. **CARTWRIGHT**, s. 6-7; **PIEVSKY**, s. 145; **GROVES**, s. 490; **REID**, s. 4, **IYENGAR**, s. 216; **CAMPBELL, John**, "Legitimate Expectations: Developments at Home and Abroad", The South African Law Journal, Vol. 121, 2004, s. 543; **FELIX**, s. 80; "Western Fish Products v. Penwith DC", [1981], 2 All ER. 204, akt. **LEYLAND - ANTHONY**, s. 381; Haklı beklentinin kabulü ile birlikte estoppel ilkesinin kamu hukukunda uygulanma olanağı kalmamıştır. Estoppel haklı beklenti ile birlikte kamu hukuku için artık geçmişte kalan bir ilkedir, **FELIX**, s. 81; "Estoppel haklı beklenti tarafından sindirilmiş görünüyor", **McGILVRAY**, s. 38; Joseph'e göre "Estoppel özel hukuktan köken alır ve kamu hukuku ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersizdir", akt. **FLANAGAN**, s. 287.

³⁶ **MACPHERSON**, s. 4; **BAMFORTH**, s. 201; **FREEDMAN, Judith - VELLA, John**, "HMRC's Management of the U.K. Tax System: The Boundaries of Legitimate Discretion", Legal Research Paper Series, No. 73, November 2012, s. 103; "Haklı beklenti iddiasının ortaya konduğu pek çok durumda estoppel gereksizdir. Örnek olarak bir imar izni davası olan "Lever Finance Ltd v. Westminster (City) London Borough Council", [1971], 1 QB. 222 kararını ele alalım. İmar iznine başvuran bir kişi ilgili planları imar komisyonuna götürerek, önerilen bina gelişimini ortaya koyar. Plan, nehir kenarında bulunan özel mülkiyet altındaki arazide bir dizi kasaba evi inşa edilmesini öngörmektedir, ki bu eylem 1991 sayılı Kaynak Yönetimi Yasası uyarınca bir izni gerektirmektedir. Ancak imar başmüfettişi başvurucuya endişelenmemesini, bu arazi için büyük bir sıkıntı çıkarılmayacağını ve 1991 sayılı Kaynak Yönetimi Yasası uyarınca var olması gereken müsaade şartından vazgeçeceğini belirtir. Bu tavsiye yanlıştır ve başvurucu temel kazısına başlar başlamaz imar komisyonu kendisine çalışmaların durdurulması talimatını verir. Söz konusu arazi dinlenme ve park alanı olarak öngörülmüş olup, bu alan içinde yer alan evlerin yüksek piyasa değeri büyük oranda konumları ve nehir manzarası ile ilişkilidir. Eğer bu durumda taraflar iki özel kişilik olsaydı estoppel ile imar komisyonu, başvurucuyu inşaatı sürdürmekten men etmekten alıkonurdu.

tanıdığı sınırın dışında karar alırsa, bu “yetkinin aşılması doktrini [*doctrine of ultra vires*]”nin ihlali olur³⁷.

Ancak komisyonun bir kamu kurumu olması ve Kaynak Yönetimi Yasası uyarınca gerekli olan izinden vazgeçme yetkisi olmadığından, yetki aşımı anlamına gelecek bir eylemin hukuki kılınması için estoppel kullanılamaz. Haklı beklentinin saf bir usuli araç olduğu kabul edilirse bu başvurucuya sadece neden bir komisyon yetkilisinin verdiği beyan sonucu ortaya çıkan haklı beklentisinin iskat edilmemesi gerektiğini arz etmesine imkân veren bir duruşmaya hakkı olur. Bu bakımdan başvurucu en fazla, imar çalışmalarına neden devam etmesi gerektiğini ortaya koyma fırsatı bulur. Maddi tazminat olmaksızın bu sonuç açıkça görüleceği üzere arzulanmaz. Nitekim biçare müteahhit kaybedilmiş zaman ve masraflar açısından mağdurdur”, **POOLE, Melissa**, “Legitimate Expectation and Substantive Fairness: Beyond the Limits of Procedural Propriety”, *New Zealand Law Review*, 1995, s. 432.

³⁷ Eğer bir beyan, beyanı yapan idari makamın yetkisi dışındaysa, “yetki aşımı [ultra vires]” meydana gelir, **TALAGALA, Chamila S.**, “The Scope of the Doctrine of Legitimate Expectation as a Ground of Judicial Review of Administrative Action”, *Bar Association Law Journal*, Vol. XV, 2009, s. 10; “Bu ilkenin amacı, halkı devlet kurumlarının güçlerini yasadışı olarak genişletmesinden korumaktır. Bu bağlamda yetki aşımı kavramı kanunilik prensibinin şekillenmesidir”, **ROBERTS**, s. 121; Bir kamu idaresinin yetkisi dâhilinde olmakla birlikte görevli olmayan kamu görevlisinin beyanı için de “ultra vires” kavramının kullanıldığı ve bu durumun karışıklığa yol açtığı ifade edilmektedir, **MOFFETT, Jonathan**, “Resiling From Legitimate Expectations”, *Judicial Review*, 2008, s. 222, dn. 17; “Estoppel, kamu hukuku alanında bilinmeyen bir kavram değildir. Bir kamu yetkilisi, itimat edilerek mağduriyete neden olan beyanlarının geçerliliğini inkâr etmekten alıkonabilir. Ancak bu sadece, estoppelin yetkiyi hukuki sınırının ötesine taşıyamayacağı seviyeye kadar gerçekleştirilebilir. Estoppel, aksi takdirde yetki aşımı ifade edeceği için bir eylemin hukuki kabul edilmesi için kullanılamayacağı gibi, kamu kurumuna anayasal yetki ve görevlerini kısıtlama ya da kamu yararını baskılama hakkı vermez”, **POOLE**, s. 432; Estoppel ilkesi idarenin kanunen sahip olmadığı bir konuda karar vermesi durumunda uygulanmamaktadır, “*Norfolk County Council v. Secretary of State for the Environment*”, [1973], 1 WLR. 1400, akt. **PIEVSKY**, s. 145, dn. 2; **BAMFORTH**, s. 197; “Howell” davasında, bir şirkete gemi onarımı yapabileceğine dair sözlü olarak bir izin verilmiştir. Söz konusu işlemi tesis etmeye yetkili makam tarafından verilen bu iznin kanunda yazılı bir sözleşmeyle verilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Lordlar Kamarası, ruhsatın bağlayıcı nitelikte olmadığını çünkü yasa dışı hiçbir eylemin, kararın veya beyanın bağlayıcı olamayacağını ve beyanın haklı beklentinin korunması veya estoppel ilkeleri çerçevesinde yerine getirilme zorunluluğunun bulunmadığına karar vermiştir. “*Howell v. Falmouth Boat Construction Co*”, [1951], AC. 837; Haklı beklenti hukuka aykırı kararların korunması durumunda estoppel ilkesine yakınladır. İngiliz estoppel ilkesiyle amaçlanan koruma Fransız hukukunda “*fonctionnaire de fait* [fili memur]” doktrini ile karşılanır. Bu doktrin şu iki tür durum için geçerli olabilir: i. Hukuka aykırı olarak atanmış veya seçilmiş bir kişi tarafından alınan bir karar nitelik itibarıyla hukuka uygun değildir. Ancak kararı tesis eden dışında kararın hukuka aykırı olmasını sağlayan başkaca unsurların bulunmaması bu kararın geçersiz sayılmasını engellemelidir. *Conseil d’État*, “*Commune de Moules*” davasında hukuka aykırı olarak seçilen bir belediye başkanı tarafından kamu çalışanının istihdam edilmesine yönelik kararın iptal edilemeyeceğini savunmuştur. ii. Bir kamu görevlisinin hukuka aykırı olarak kendisine verilen yetkiler dâhilinde hareket etmesi sonucunda tesis edilen işlemlerin idareyi bağlaması gerekir. Nitekim makul olarak ihtiyatlı bir birey, kamu görevlisinin normal ve hukuk sınırları içinde hareket ettiğini varsayar. Ancak bu görüş Fransız yargısında destek bulmamıştır, “*Commune de Moules*”, D. 27/10-61, Rec.

Şayet yetki aşımı idareyi ileriye etkin bir şekilde bağlarsa, idarenin görev alanını kendi kendine belirleyebilmesi sorunuyla karşılaşılır. Ayrıca daha önceki kararlarla idareyi her zaman bağlı kılmak takdir yetkisinden peşinen vazgeçilmesi anlamına gelir³⁸. Başka bir ifadeyle, şayet idare daha önce almış olduğu hukuka aykırı bir kararla kendisini bağlı sayacak olursa, kanunla verilen takdir yetkisinden peşinen vazgeçtikleri anlamı çıkar³⁹.

SONUÇ

Birkaç önemsiz detayla diğer ilkelerden ayrılan estoppelin Türk idare hukukunda başlı başına bir ilke olarak kabulüne ihtiyaç bulunmamaktadır. Zira haklı beklentinin korunması ilkesi estoppeli de içine alacak biçimde genişlemiş ve idare hukukunun temel ilkeleriyle de uyumu yakalayarak kamu hukukuna has hukukun temel bir ilkesi olarak yerini almıştır. Bu sebeplerle haklı beklentinin

920, nkl. **SCHÖNBERG**, s. 94.

³⁸ **FORSYTH, C.F.**, "The Provenance and Protection of Legitimate Expectations", Cambridge Law Journal, 47(2), July, 1988, s. 257; **CRAIG**, s. 615; **CRAIG, Paul**, "Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis", LQR., 108 (Jan), 1992, s. 9.

³⁹ **CRAIG**, s. 625; **FORSYTH**, s. 239-240; Bu durumda, yetkili makamların gelecekteki faaliyetlerini sınırlamaksızın, bireylerin zararlı güvenlerini telafi etmek için maddi tazminat verebilirler, **BARAK - EREZ**, s. 594; **SALES - STEYN**, s. 572; Lord Denning'in çabaları bir kenara bırakılırsa idare hukukunda estoppelin uygulama alanı son derece küçük bir alana sahiptir, **FORSYTH**, s. 240; **SCHÖNBERG**, s. 109; **ALTINDAĞ**, s. 24; Örneğin "Western Fish" davasında bir şirket kendisine yapılan beyanları temel alarak bir iş kurmaya başlar ve bir memur tarafından kendilerine planlama izni konusundaki başvurunun sadece formalite olduğu bildirilir. Ancak daha sonra başvurusu reddedilir ve daha önceki beyan ve yazışmalar ışığında kamu kurumunun bunlardan dönüp dönemeyeceği meselesi gündeme gelir. Megaw L.J. kararında, kamu kurumlarının yetkilerini kullanması sırasında, önceden yaptıkları beyandan dönme yaşağına tabi tutulabilmeleri için sadece iki istisna öngörmüştür: i. Kamu kurumunun, işlevlerinden bazılarını bir memura aktarma yetkisine sahip olması ve beklenti sahibinin ilgili memur kararının kamu kurumunu bağladığına inanmasını haklı kılacak özel durumlarının bulunması gerekir. ii. Kamu kurumu, bu duruma ilişkin usuli bir gerekliliğe riayet etmemiş olması gerekir. Bu şartların varlığı durumunda estoppel uygulanabilir, "Western Fish Products v. Penwith DC", [1981], 2 All ER. 204, akt. **LEYLAND - ANTHONY**, s. 381; "Western Fish" davasında gerekli imar izninin alınabilmesi için yapılan başvuru sonucunda tesis edilen olumlu kararın daha sonradan yanlış başvuru formunun doldurulması sebebiyle geri alınamayacağına karar verilmiştir. Ancak formalite istisnası her zaman uygulamada geçerli olmamaktadır. Bireylerin; alakasız bir husus, yasa da yapılan bir hata veya durumdaki bir hata gibi şekle bağlı hataların hükümsüz bıraktığı kararlara veya beyanlara güvendiği durumları kapsamamaktadır, "Western Fish Products v. Penwith DC", [1981], 2 All ER. 204, akt. **SCHÖNBERG**, s. 91; **ROBERTS**, s. 121, dn. 65; **MACPHERSON**, s. 9, dn. 17; Hukuka aykırı beyanlardan kaynaklanan "Challis v. Destination Marlborough Trust Board Inc" davasında mahkeme kamu hukukunda mevcut herhangi bir estoppel kuralının bulunmadığına karar vermiştir. Ancak bir kamu kurumunun somut bir beklenti uyandıracak beyanlardan kurtulmasını engellemek için aslında haklı bir beklentinin ortaya çıkabileceği belirtilmiştir, "Challis v. Destination Marlborough Trust Board Inc", [2003], 2 NZLR. 107, akt. **McGILVRAY**, s. 15, dn. 41.

korunması ilkesine gereken değerin verilmesi ve zaten yıllardır uygulanan diğer ilkelerle estoppel kuramından beklenen hukuki himayelerin sağlanıyor olması bu ilkenin idare hukukunda uygulamasını gereksiz hale getirecektir. Nitekim kamu hukuku estoppeli için haklı beklenti kavramı kullanılabilir.

Haklı beklentinin korunması ilkesiyle amaçlanan hukuki menfaatlerden biri de idari makamların beyan ve taahhütlerinden kaynaklanan sorumluluğun giderilmesidir. Bu durumun özel hukuk ilişkilerindeki menfi yansıması estoppel ilkesiyle aşılmaya çalışılmaktadır. Estoppel ilkesinin kamu hukukunda uygulanması sadece haklı beklentinin korunması ilkesinden bir parça koparmaya yarayacaktır. Ana ilkelerin parçalara ayrılarak incelenmesinin birçok faydası bulunmaktadır. Ancak idare hukukunda henüz istenilen seviyeye çıkmamış olan haklı beklenti teorisinin şimdiden parçalara ayrılarak incelenmesi bütününe anlaşılmasına yol açar.

Haklı beklentinin korunması ilkesinin bir idealden ziyade, uygulanan hukuk olması durumunda, estoppel ilkesinin kamu hukukunda uygulanabilirliğinin tekrar tartışılması daha yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

ABBAS, Qaisar, “Doctrine of Legitimate Expectations: Prospects and Problems in Pakistan”, Pakistan Law Journal, 2008.

AHMED, Farrah - PERRY, Adam, “The Coherence of the Doctrine of Legitimate Expectations”, The Cambridge Law Journal, Vol. 73, Iss. 1, March 2014.

AKBULUT, Emre, Türk İdare Hukukunda Kanunî İdare İlkesi, İstanbul, 2013.

ALTINDAĞ, Halil, Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

BAMFORTH, Nicholas, “Legitimate Expectation and Estoppel”, Judicial Review, 1998.

BARAK - EREZ, Daphne, “The Doctrine of Legitimate Expectations and the Distinction Between the Reliance and Expectation Interests”, European Public Law, Vol. 1, Iss. 4.

BEREKET, Zuhâl, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara, 1996.

BLUNDELL, David, “Ultra Vires Legitimate Expectations”, Judicial Review, 2005.

BOZ, Selman Sacit, İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması, Ankara, 2017.

BROWN, Alexander, “Justifying Compensation For Frustrated Legitimate Expectations”, Law and Philosophy Review, Vol. 30, No. 6, November 2011.

CALMES-BRUNET, Sylvia, “Rechtssicherheit und Vertrauensschutz im Verwaltungsrecht Ein Vergleich Zwischen Deutschem und Französischem Recht”, Juristische Schulung, 2014 (12).

CAMPBELL, John, “Legitimate Expectations: Developments at Home and Abroad”, The South African Law Journal, Vol. 121, 2004.

CARTWRIGHT, John, “Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in English Law”, (Report to the XVIIth International Congress of Comparative Law, July 2006), Electronic Journal of Comparative Law, Vol. 10(3), December 2006.

COOKE, Elizabeth, The Modern Law of Estoppel, Oxford, 2000.

CRAIG, Paul, “Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis”, LQR., 108 (Jan), 1992.

CRAIG, Paul, Administrative Law, Fourth Edition, London, 1999.

ELLIOTT, Mark, “Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: the Rashid Case”, Judicial Review, 2005.

FELIX, Shivaji, “The Protection of Substantive Legitimate Expectations in Administrative Law”, Sri Lanka Journal of International Law, Vol. 18, 2006.

FLANAGAN, Richard, “Legitimate Expectation and Applications-An Outdated and Unneeded Distinction”, Canterbury Law Review, Vol. 17, Iss. 2, 2011.

FORSYTH, C.F., “Legitimate Expectations Revisited”, Judicial Review, 2011.

FORSYTH, C.F., “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations”, Cambridge Law Journal, 47(2), July, 1988.

FREEDMAN, Judith - VELLA, John, “HMRC’s Management of the U.K. Tax System: The Boundaries of Legitimate Discretion”, Legal Research Paper Series, No. 73, November 2012.

GÖKYURT, Fatih, İdare Hukukunda Kazanılmış Hak ve Müesses Durum, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

GROVES, Matthew, “Substantive Legitimate Expectations in Australian Administrative Law”, Melbourne University Law Review, Vol. 32, 2008.

HODGSON, D. C., “The Current Status of the Legitimate Expectation in Administrative Law”, Melbourne University Law Review, Vol. 14, December 1984.

IKHARIALE, M. A., “The Doctrine of Legitimate Expectations: Prospects and Problems in Constitutional Litigation in South Africa”, *Journal of African Law*, Vol. 45, No. 1, 2001.

IYENGAR, Harini, “Legitimate Expectation: Promises by a Different Public Authority”, *Judicial Review*, 2003.

JAYASINGHE, Chaminda, “Making Sense of the Concept of Substantive Legitimate Expectation”, School of Humanities, Peace Studies Department, UNE, Australia, 2010.

JOHNSON, Graeme, “Natural Justice and Legitimate Expectations in Australia”, *Federal Law Review*, Vol. 15, 1985.

KNIGHT, Dean R., Estoppel (principles?) in Public Law: The Substantive Protection of Legitimate Expectations, Master of Law, The University of British Columbia, Canada, 2004.

LEWIS, Clive, “Fairness, Legitimate Expectations and Estoppel”, *The Modern Law Review*, Vol. 49, No. 2, March 1986.

LEYLAND, Peter - ANTHONY, Gordon, Textbook on Administrative Law, 8th Edition, United Kingdom, 2016.

LI, Andrew S. Y. - LEUNG, Hester Wai-San, “The Doctrine of Substantive Legitimate Expectation: The Significance of Ng Siu Tung and Others v. Director of Immigration”, *Hong Kong Law Journal*, Vol. 32, No. 3, 2003.

MACPHERSON, Paula A., Legitimate Expectation and Its Application to Administrative Policy, LL.M Degree in Law, University of Ottawa, Canada, 1995.

MARTIN, Elizabeth, *Dictionary of Law*, Fifth Edition, Oxford, 2002.

McGILVRAY, Stuart Angus, “Making Sense of Substantive Legitimate Expectations in New Zealand Administrative Law”, University of Otago, Dunedin-New Zealand, 2007.

MOFFETT, Jonathan, “Resiling From Legitimate Expectations”, *Judicial Review*, 2008.

MUZAFAR, Seemeen, “Doctrine of Legitimate Expectation in India: An Analysis”, *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, Vol. 2, No. 1, January 2013.

OĞURLU, Yücel, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara, 2003.

ÖRÜCÜ, Esin, “Avrupa Hukukunda İdare Hukukunun Genel İlkeleri”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 1-3, 1988.

ÖZCAN, **Nur**, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları Işığında Haklı Beklenti İlkesi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

PANDYA, Abhijit PG. - MOODY, Andy, “Legitimate Expectations in Investment Treaty Arbitration: An Unclear Future”, *Tilburg Law Review*, Vol. 15, Iss. 1, 2010.

PANDYA, Abhijit PG., “Legitimate Expectations in English Law: Too Deferential an Approach?”, *Judicial Review*, 2009.

PATERSON, Moira, “Legitimate Expectations and Fairness: New Directions In Australian Law”, *Monash University Law Review*, Vol. 18, No. 1, 1992.

PIEVSKY, David, “Legitimate Expectation as a Relevancy”, *Judicial Review*, Vol. 8(3), 2003.

POOLE, Melissa, “Legitimate Expectation and Substantive Fairness: Beyond the Limits of Procedural Propriety”, *New Zealand Law Review*, 1995.

REID, Elspeth, “Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in Scots Law”, *Electronic Journal of Comparative Law*, Vol. 10(3), December 2006.

ROBERTSON, John C., “Legitimate Expectations”, *SA Publiekreg/Public Law*, Vol. 6, Iss. 2, 1991.

SALES, Philip - STEYN, Karen, “Legitimate Expectations in English Law: An Analysis”, *Public Law*, 2004.

SCHØNBERG, Søren J., *Legitimate Expectations in Administrative Law*, New York, 2000.

SEVER, D. Çiğdem, Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

SNODGRASS, Elizabeth, “Protecting Investors’ Legitimate Expectations: Recognizing and Delimiting a General Principle”, *ICSID Review-Foreign Investment Law Journal*, 2004.

TALAAAT, Wan Izatul Asma Wan, “The Threats to The Limitations Outlining The Present Parameters of Promissory Estoppel: A Comparative Study”, *The Special Issue on Contemporary Research in Business and Economics*, Vol. 3, No. 6, [Special Issue-March 2012].

TALAGALA, Chamila S., “The Scope of the Doctrine of Legitimate Expectation as a Ground of Judicial Review of Administrative Action”, *Bar Association Law Journal*, Vol. XV, 2009.

TAY KUAN SENG, Charles, “Substantive Legitimate Expectations-The Singapore Reception”, Singapore Academy of Law Journal, Vol. 26, 2014.

THOMAS, Robert, The Relationship Between English and European Community Administrative Law: The Principles of Legitimate Expectations and Proportionality, PhD Thesis, University of Nottingham, 1998.

THOMAS, Robert, Legitimate Expectations and Proportionality in Administrative Law, Oxford Portland Oregon, 2000.

WEISBROT, Marcin, “Application of the Principle of Protection of Legitimate Expectations in Recovery of Unduly Paid Subsidies in the Context of Judicial Coherence in the European Union”, Review of European Administrative Law, Vol. 8, No. 2, 2015.

YOST, Chris, “A Case Review and Analysis of the Legitimate Expectations Principle as it Applies within the Fair and Equitable Treatment Standard”, Honours Thesis, The Australian National University, Australian, 2008.